

RYSZARD ŁUŻNY
Lublin-Kraków

Z DOŚWIADCZEŃ, PRZEMYŚLEŃ
ORAZ MOŻLIWOŚCI I ZAMIARÓW
TŁUMACZY SŁOWIAŃSKICH TEKSTÓW RELIGIJNYCH

Zgłaszając swój udział w dyskusji na tytułowy temat* autor pragnie „dopowiedzieć” pewne kwestie – natury głównie praktycznej – do tego, co zostało już przez niego wyłożone w zakresie interesującej uczestników kazimierskiego spotkania problematyki w referacie przedstawionym w pierwszej, zasadniczej części programu. Oto kilka kolejnych punktów wypowiedzi praktyka-przekładowcy wschodniosłowiańskich tekstów o tematyce religijnej, sumującej jego doświadczenia, przemyślenia, a także zamiary i plany już zrealizowane bądź urzeczywistniane i te, które zostały z różnych względów zaniechane.

1. Autor tych słów zajmował się (i czyni to nadal) tłumaczeniem tekstów religijnych z języka rosyjskiego, cerkiewno-słowiańskiego czy staroruskiego. Te zawodowe doświadczenia – niezależnie od tego, co znalazło swój wyraz w uogólnieniach i wnioskach teoretycznych zawartych w referacie przedstawionych na obecnej konferencji i w stosownej publikacji stanowiącej pokłosie tego przedsięwzięcia naukowo-organizacyjnego – doczekały się już jakiejś, przynajmniej częściowej interpretacji w postaci autorefleksyjnych konstatacji oceniająco-waloryzujących. Poczynione one były tak w formie komentarzy i przypisów do ogłaszanych w wyborach antologijnych tekstów tłumaczonych (por. uwagi tłumacza do poetyckich czy prozatorskich utworów legendowych folkloru rosyjskiego w książce *Opowieść o niewidzialnym grodzie Kitieżu. Z legend i podań Dawnej Rusi...* Warszawa 1988), jak i osobnego obszerniejszego studium pt. *Z doświadczeń warsztatowych polskiego tłumacza rosyjskiej pieśni ludowej* („Ruch Literacki” 29:1988 z. 1-2 s. 1-14).

* Program sympozjum kazimierskiego przewidywał, obok referatów o tematyce translatorskiej, również dyskusję panelową uczestników. Wzięła w niej udział większość autorów wystąpień referatowych, z których jedynie część złożyła do druku opracowane redakcyjnie teksty swoich wypowiedzi (Elżbieta i Witold Kowalczykowie, Ryszard Łużny). Włączono je tu jako samodzielne referaty-artykuły (Redakcja).

Obok przedsięwzięć translatorskich już zrealizowanych i prac drukiem ogłoszonych miały miejsce również zamiary rozpoczęte, ale ostatecznie nie urzeczywistnione. Wypadek taki to idea wydania w tłumaczeniu na język polski wyboru żywotów świętych Cerkwi Rusko-Rosyjskiej zgromadzonych w głośnym, popularnym na całym Wschodzie słowiańskim zbiorze hagiograficznym pt. *Księga minejów lekturowych* z przełomu XVII i XVIII w. pióra najwybitniejszego pisarza religijnego ukraińsko-rosyjskiego tego czasu, bpa Dymitra Tuptały (św. Dymitra Rostowskiego). Zamiar ostatecznie nie był na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zrealizowany autorsko, za obopólną zaś zgodą stron wydawca, IW PAX, odstąpił od umowy o dzieło. Można tylko żałować, że idea ta nie została doprowadzona do końca, bo publikacja tego typu przekazów piśmienniczych z przełomu epok: Rusi Dawnej i czasów nowożytnych w dziejach intelektualnych oraz artystycznych tak Rosji, jak i Ukrainy, mogła odegrać ważną rolę w przybliżaniu czytelnikowi polskiemu tej nie znanej mu zupełnie sfery kultury duchowej naszych wschodniosłowiańskich sąsiadów, do tego w niezmiernie doniosłym, przełomowym momencie ich ideowej oraz religijnej ewolucji.

2. Znacznie dalej postąpiły natomiast prace nad podobnym tematem. Kilka lat temu troje tłumaczy (Ryszard Łużny, Anna Roszkowska oraz Anna Woźniak) krakowsko-lubelskich przełożyło na język polski cykl tzw. opowieści apokryficznych Aleksego Riemizowa, pisarza rosyjskiego pierwszej połowy XX w., i złożyło je – stosownie do umowy zawartej z tym samym warszawskim wydawcą literatury religijnej – do druku wraz z odpowiednią oprawą krytyczno-literacką oraz w stosownym redakcyjno-edytorskim opracowaniu. Ostatnio jednak wydawnictwo odstąpiło również od zamiaru realizacji umowy, tak że trzeba było rozglądać się za innymi rozwiązaniami w tym zakresie. Obecnie trwają starania o włączenie tego tytułu (ogólna redakcja wyboru prozy apokryficznej A. Riemizowa – dr Anny Woźniak, równocześnie autorki obszernej monografii życia i twórczości tego pisarza ogłoszonej drukiem przez KUL) do planów wydawniczych lubelskiej uczelni katolickiej.

3. Mówiący i piszący te słowa był przed laty dwudziestu pomysłodawcą oraz współrealizatorem podręcznika-antologii do dziejów piśmiennictwa staroruskiego (*Literatura staroruska, wiek XI-XVII. Antologia*. Oprac. W. Jakubowski i R. Łużny. Teksty. Przypisy. Warszawa 1971. PWN). Książka, wznawiana potem trzykrotnie, dobrze służyła dydaktyce uniwersyteckiej aż do czasu, kiedy obok rusycystyki właściwej, „rosjoznawczej” i „rosjocentrycznej”, w wielu polskich środowiskach naukowych powstawać zaczęły sekcje i placówki uniwersyteckie o profilu ukraińsznawczym i białorutenistycznym. Obecnie nie odpowiada ona już dzisiejszym zapotrzebowaniom ze względu na ten swój „moskwocentryzm” i jednostronność w widzeniu kultury staroruskiej. Zaszła więc potrzeba opraco-

wania jej na nowo. Wymaga to z kolei zarówno innego doboru tekstów źródłowych, uwzględniającego cały, także pozarosyjski obszar językowo-kulturowo-etniczny ziem ruskich, zwłaszcza z terenu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, odmiennych niż dotychczasowe punktów widzenia na całość procesu kulturowego, literackiego rozgrywającego się w średniowieczu i w początkach czasów nowożytnych na całym obszarze wschodniej Słowiańszczyzny, jak i zwłaszcza przetransponowania tych tekstów na polski kształt językowy. Pamiętać zaś należy, że większość zabytków staroruskich to przejawy pisarstwa *par excellence* religijnego, stąd obecne zadania, przed jakimi stoi autor modernizowanej dla nowego wydania książki, mają charakter t a k ż e – prócz badawczo-pisarskich i edytorsko-redakcyjnych – przekładoznawczy, i to tak w wymiarze czysto praktycznym, jak i teoretycznym.

4. W latach 1988-1990 ukazały się drukiem – z myślą o upamiętnieniu jubileuszu tysiąclecia chrztu Rusi Kijowskiej – przygotowane w drugiej połowie lat osiemdziesiątych dwie antologie literackie grupujące teksty artystyczne prozą i wierszem z okresu Rusi Dawnej, przeważnie o tematyce religijnej. Autor-wydawca tych tekstów był równocześnie ich tłumaczem na język polski, jednocześnie zaś pracował nad trzecią częścią tego antologijnego tryptyku staroruskiego, dokonując tak wyboru tekstów-źródeł z dziedziny wschodniosłowiańskiego piśmiennictwa religijnego oraz ich opracowania historycznoliterackiego, jak i ich translacji na polszczyznę. Gotowa już w roku 1990 całość – książka pod tytułem *Słowo o Bogu i człowieku. Myśl religijna Słowian Wschodnich doby staroruskiej*. Wybór, przekład i opracowanie R. Łużny – czekała w wydawnictwie na druk do początku roku 1994, a po ostatecznym wycofaniu się wydawcy z umowy jej autor przedsięwziął ostatnio nowe próby wydania tytułu drukiem, już wobec dwóch innych, tym razem krakowskich mecenasów i edytorów, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Polskiej Akademii Umiejętności¹. Podobnie jak w sytuacji omówionej w punkcie poprzednim niniejszego raportu, także i w tym wypadku tłumacz nie miał jeszcze sposobności wykorzystania zgromadzonych doświadczeń warsztatowych do jakiejś bardziej całościowej refleksji o charakterze teoretyczno-translatorским.

5. Autor niniejszego sprawozdania spotkał się w swojej praktyce zawodowej z dziwnym, dziś już pewno trudnym do zrozumienia, faktem ingerencji urzędu cenzury w tekst tłumaczonych na język polski *Modlitw Kościoła Wschodniego*, i to ingerencji uzasadnianej powołaniem się na sławetny zapis ustawy o ideologicznej i politycznej szkodliwości faktu, iż ma się zamiar ogłosić drukiem tekst,

¹ Tytuł już się ukazał drukiem na początku roku 1996, czyli w momencie składu i korekt obecnej publikacji, nakładem PAU w serii: Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej 3 (Kraków 1995 ss. 291 + 3 nlb.).

który narusza podstawy ustroju państwa czy system jego sojuszków politycznych. Oto w latach 1985-1986 wydawane przez Polską Prowincję Dominikanów czasopismo „poświęcone życiu chrześcijańskiemu” „W drodze” ogłosiło w dwóch odcinkach („W drodze” 1985 nr 9 s. 104-106; 1986 nr 1-2 s. 185-188) cykl przełożonych przez R. Łużnego modlitw z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, rosyjskiego oraz ukraińskiego. Ingerencje cenzuralne objęły jedynie niektóre utwory, a mianowicie teksty modlitewne najpóźniejsze, powstałe już w wieku XX, w okresie wstrząsów społecznych, rewolucji i prześladowań wiary oraz Kościoła; w szczególności w modlitwie patriarchy „Moskwy i całej Rosji” Tichona musiały być usunięte całe obszernie ustępy² mówiące o prześladowaniach chrześcijan rosyjskich za wiarę ze strony – oczywiście bezpośrednio nie wymienionych, nie nazwanych – władz politycznych porewolucyjnej Rosji, ówczesnego (lata dwudzieste, pierwsza ich połowa) Związku Radzieckiego.

6. Praktyczne działania w zakresie transponowania na język polski rosyjskich czy – szerzej – wschodniosłowiańskich tekstów religijnych oraz liturgicznych, a także towarzyszące im poczynania natury badawczej, teoretycznej, mogą mieć i mają swoje odniesienie do sfery działalności naukowo-organizacyjnej, jak również dydaktyczno-szkoleniowej w szkolnictwie wyższym. W szczególności ten związek ujawnia się w tym, iż po kilkuletnich próbach uporządkowania pewnych tak praktycznych, jak i teoretycznych doświadczeń w zakresie tłumaczenia tekstów religijnych z języków słowiańskich (dokumentują je m.in. dotychczasowe, ogłaszane w „Rocznikach Humanistycznych” z. 7 (Słowianoznawstwo) za lata 1986-1995 publikacje), można obecnie przystąpić do zorganizowania odrębnej specjalizacji translatoologicznej na kierunku-sekcji filologia słowiańska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W programie szkoleniowo-specjalizacyjnym jej uczestników zagadnienia translatorskie nawiązujące do specyficznego typu tekstów – tekstów religijnych, w tym biblijnych, liturgicznych, apokryficznych, filozoficzno-teologicznych, powinny znaleźć dla siebie należne im miejsce.

Inny wymiar czy zakres owych praktycznych i organizacyjnych powiązań czy zależności pomiędzy uprawianym zawodem, rzemiosłem pisarsko-tłumaczeniowym, warsztatem translatorskim i równocześnie umiejętnością, sztuką przekładania, a z drugiej strony życiowo-zawodowymi zaangażowaniami, przejawami aktywności twórczej, uczestnictwem w życiu naukowym i literackim filolog-slawisty – ujawniają się w wypadku mówiącego i piszącego te słowa w tym, iż dzięki właśnie swoim pracom przekładowym głównie, obok twórczości

² Zastąpiono je w druku wielokropkiem ujętym w nawias, nie chcąc „okraszać” tekstu modlitewnego dopuszczalnym już wówczas w wydawnictwach katolickich odesłaniem czytelnika do odpowiedniego paragrafu ustawy o kontroli prasy i publikacji.

naukowo-pisarskiej w zakresie humanistyki, historii literatury i kultury oraz myśli filozoficzno-religijnej, mógł on zostać członkiem dwóch literackich stowarzyszeń: Polskiego PEN-Clubu oraz Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich.

ИЗ ОПЫТА И РАЗМЫШЛЕНИЙ О ВОЗМОЖНОСТЯХ И НАМЕРЕНИЯХ ПЕРЕВОДЧИКОВ СЛАВЯНСКИХ РЕЛИГИОЗНЫХ ТЕКСТОВ

Р е з ю м е

В статье, которая была первоначально, в ходе конференции, выступлением автора в дискуссии круглого стола по теме "Из опыта – теоретического и практического – переводчика славянских религиозных текстов", а сейчас, из-за того, что остальные принимающие участие в прениях не приготовили для печати своих индивидуальных выступлений, стала самостоятельным докладом-сообщением рядом с остальными рефератами-статьями настоящего тематического сборника – перечислению и оценке подвергается несколько следующих групп вопросов, исчерпывающих заглавную тему.

Итак автор сообщает поочередно о: 1) переводах художественных текстов религиозного содержания, уже опубликованных, как в книгах-антологиях, так и в отдельных журнальных публикациях, а также о нескольких статьях теоретического характера, подводящих итоги работы переводчика-практика; 2) неосуществленном в конце концов замысле перевести и издать жизнеописания святых Русской Церкви, входящих в состав "Четьиминей" Димитрия Ростовского; 3) ходе работ над коллективным переводом "Русских народных сказок" из сборника А. Афанасьева; 4) результатах тоже собирательного перевода т. наз. "Отреченных повестей" (апокрифов) Алексея Ремизова; 5) работе переводчика и одновременно историка религиозной мысли восточных славян древнерусской поры для монографии-антологии "Слово о Боге и человеке" (книга вышла из печати в конце 1995 года).